

Арабия. Джойс Джеймс

Потънала в тишина, понеже беше сляпа, улица „Норт Ричмънд“ се пробуждаше само в часа, когато училището на Христовите братя пускаше питомците си. В слепия ѝ край, отделена от съседите си в квадратен двор, стърчеше пуста двуетажна къща. Другите къщи по улицата със самочувствието, че в тях живеят почтени люде, втренчено се вглеждаха една в друга с невъзмутими кафяви лица. Предишният наемател на къщата ни, един свещеник, се бе поминал в гостната стая. Във всички стаи, стояли дълго затворени, тежеше душен въздух, а в килера зад кухнята лежах разхвърляни стари ненужни вестници. Сред тях намерих няколко книги с обложки, чиито страници бяха сбръчкани и влажни: „Абатът“ от Уолтър Скот, „Благочестивият причастник“ и „Мемоарите на Видок“ [1 - Изборът на заглавията, естествено, не е случаен, а в тон с конфликта между романтичния идеал и пошлата действителност и с двусмислената раздвоеност на героя, който сам внася сакрален елемент в бляновете си. „Абатът“ е исторически роман от Уолтър Скот, посветен на Мария Стюарт, смятана и за светица, и за „Вавилонската блудница“; „Благочестивият причастник“ е трактат от протестантския пастор Авденаго Селър, отличил се със съчиненията си срещу папизма; дори самото му име е многозначително с нелепостта си – Авденаго е библейски герой, отказал да се поклони на златния истукан на Навуходоносор (Дан. 3), а „Селър“ на англ. значи „продавач“; Франсоа Видок (1775–1857) на младини попада в затвора и опознава престъпния свят, а по-късно става таен агент и дори шеф на тайната полиция в Париж. Мемоарите му вероятно са мистификация, но също като протестантския трактат едва ли са най-подходящото четиво за свещеник католик. Трите заглавия добре илюстрират алюзивната дълбочина на Джойсовия текст.]. Последната най ми хареса, понеже листата ѝ бяха съвсем жълти. Посред запустялата градина зад къщата растеше ябълково дърво и няколко буренясаха храста, под един от които намерих ръждивата велосипедна помпа на покойния наемател. Той правел много благодеяния: всичките си пари завещал на разни богоугодни заведения, а мебелите в къщата оставил на сестра си.

Щом настанаха късите зимни дни, здрач припадеше още преди да сме привършили с вечерята. А когато се срещаме на улицата, къщите вече мрачевееха. Късчето небе над нас вечно менеше моравия си цвят, а уличните фенери въздигаха към него бледи мъждила. Студеният въздух ни щипеше и ние играехме, докато цялото ни тяло пламваше. Виковете ни отекваха в смълчаната улица. Играта ни водеше през тъмните изпокаляни задни улички, където попадахме под обстрела на туземците от бедняшкия квартал, към задните вратници на тъмните прогизнали градини, където вонеше от буницата, и тъмните миризливи конюшни, където някой коняр решеше и тимареше своя кон или подрънкваше звънчетата на закатарамената сбруя. Когато се връщаме на улицата, светлината от кухненските прозорци вече изпълваше дворчетата. Видехме ли вуйчо да свива отсам ъгъла, ние се изпокривахме в сянката и го изчаквахме да се прибере. Ако ли пък сестрата на Манган [2 - Джойс дава на героинята името на любимия си ирландски поет романтик Джеймс Кларънс Манган, който твърдял, че много от стиховете му са превод от арабски. Освен това „сестрата на Манган“ силно напомня девойката, на която е посветено неговото стихотворение „Тъмнооката Розалин“ – символ на Ирландия, на физическото влечение и романтичния блян.] се появеше на входа, за да повика брат си за вечеря, стаени в сянката, ние я гледахме как се визира нагоре-надолу по улицата. Изчаквахме да видим дали ще остане там, или ще се прибере и ако останеше, излизахме от сянката и примирени със съдбата, се запътвахме към Манганови. Тя ни дочакваше и тялото ѝ се очертаваше в светлината на полуотворения входник. Брат ѝ винаги ѝ говореше напук, преди да се подчини, а аз стоях до желязната оградка и я гледах. При всяко движение на тялото роклята ѝ се развяваше и меката ѝ плитка се полюшваше

от една страна на друга.

Всяка заран лежах на пода в дневната и наблюдавах нейната врата, като спусках транспаранта на пръст-два от перваза, за да не се виждам отвън. Излезеше ли тя на стъпалата пред входа, сърцето ми трепваше. Изтичвах в антрето, грабвах книгите си и тръгнах подир нея. Държах кафявата ѝ фигура винаги под око и щом наближехме мястото, където пътищата ни се разделяха, ускорявах крачки и я отминавах. Това се повтаряше заран подир заран. Никога не бях говорил с нея, ако не смятам няколко случайни думи, но името ѝ беше властен призив в безумната ми кръв.

Образът ѝ ме съпътстваше и в места най-чужди на романтичния блян. Всяка събота вечер, когато леля отиваше да пазарува, аз по неволя тръгнах с нея да ѝ нося по-тежките покупки. Вървахме през лумналите улици, блъскани от пияни мъже и кресливи продавачки, сред ругатните на селяните и пискливото каканижене на бакалските чирачета, които стояха на пост пред каците свински обрезки, сред носовото гъгнене на уличните певци, които пееха за О'Донован Роса [3 - О'Донован Роса (с прозвище „Динамита“) е ирландски революционер; хвърлен в затвора през 1865, по-късно той емигрира в САЩ, но се връща в Ирландия в началото на 90-те години.] или някаква балада за бедите на родината злочеста. Тия шумове се сливаха у мен в един-единствен усет за живота: представях си как сред тълпа от врагове нося препълнен потир, без капка да пролея. [4 - Съществува легенда за рицар, който бил принуден да пренесе препълнен потир през целия град, сподирян от палач с вдигнат меч, в случай че пролее капчица. Потир е чаша от скъпоценен метал за причастие. Вж. бел. 1.] Навремени името ѝ се отронваше от устните ми в странни молитви и славословия, непонятни за мен самия. Често, без да знам защо, очите ми се напълваха със сълзи и някакъв порой, сякаш бликнал от сърцето, се изливаше в гърдата ми. Малко мислех за бъдещето. Не знаех дали изобщо някога ще я заговоря или ако я заговорех, как бих могъл да ѝ разкажа за плахото си преклонение пред нея. Но тялото ми беше като арфа [5 - Арфата е традиционен символ на Ирландия. Вж. „Двама кавалери“], а думите и движенията ѝ бяха пръстите, които препускат по струните.

Една вечер влязох в гостната, където бе умрял свещеникът. Беше сумрачна дъждовита вечер и в къщата не се чуваше никакъв звук. През едно от счупените стъкла дочувах как дъждът бие по земята и нежните водни иглици играят безкраен танц в подгизналите лехи. Някъде под мен блещукаше фенер или осветен прозорец. Радвах се, че не виждам нищо друго. Сякаш сетивата ми жадуваха да се забулят и като усетих, че им се изплъзвам, аз притиснах длани една в друга, докато те се разтрепереха, и заповтарях в шепот: Любима! Любима!

Най-сетне тя ме заговори. Когато отпрати първите си думи към мене, така се обърках, че не знаех какво да отговоря. Тя ме пита ще ходя ли в Арабия. Не помня какво отговорих, да или не. Щяло да бъде прекрасен базар [6 - В гл. III от „Портрет на художника“ проповедникът дава следното определение на духовните упражнения: „временно оттегляне от житейската суета... с цел да изпитаме състоянието на нашата съвест, да поразмислим над тайните на светата религия и по-добре да разберем защо сме пратени в света“], добави тя, много ѝ се искало да отиде.

– Тогава защо да не отидеш? – запитах я.

Докато говореше, тя непрестанно въртеше сребърната гривна около китката си. Не могла, рече, понеже същата седмица в нейния манастир щяло да има духовни

упражнения. Брат й и две други момчета се боричкаха за кепетата си и аз стоях сам до края на желязната оградка. Тя бе хванала един от заострените й шипове и все накланяше глава към мен. Светлината на фенера срещу нашата врата се плъзна по бялата извивка на шията й, освети косата й, полегнала точно там, и спускайки се, освети ръката върху оградката. Падна върху едната страна на роклята й и близна белия ръб на фустата, едва видим, както бе застанала спокойно.

– Блазе ти – каза тя.

– Ако ида – отвърнах, – ще ти донеса нещо.

Какви ли неизброими безумства не кръжах в главата ми наяве и насън подир тая вечер. Вдън земя ми се искаше да натикам тия скучни дни до откриването на базара. Училищните занятия ми бяха непоносими. Нощем в спалнята и денем в класната стая образът й все заставаше между мен и страницата, която се опитвах да прочета. Сричките на думата Арабия звучаха в тишината, в която се топеше душата ми, и ме обайваха с източна магия. Поисках разрешение да посетя базара събота вечерта. Леля се изненада и каза дано не излезел някаква фармасонска работа[7 - Смятало се е, че масоните са враждебно настроени спрямо католицизма. Лелята очевидно асоциира екзотичното име „Арабия“ с тайните масонски обреди.]. В клас отговарях лошо. Наблюдавах как изразът на класния преминава от дружелюбност към строгост; той се надявал, че ще почна да мързелувам. Не можех да събера блуждаещите си мисли. Едва понасях сериозните неща в живота, които, изпречили се изведнъж между мене и моето желание, сега ми се струваха детска игра, някаква противна и еднообразна детска игра.

Събота сутринта напомних на вуйчо, че привечер искам да посетя базара. Той се суетеше край окачалката в антрето, търсейки четката за дрехи, и ме сряза:

– Да, момче, знам.

Понеже той беше в антрето, нямаше как да вляза в дневната и да легна край прозореца. Тръгнах от къщи в лошо настроение и с бавни крачки се запътих към училище. Беше безжалостно студено и още отсега в сърцето ми заби тревога.

Като се върнах у дома за вечеря, вуйчо още не си беше дошъл. Пък и рано бе. Поседях известно време, втренчил очи в часовника, но тиктакането му започна да ме дразни и излязох от стаята. Качих се по стълбите и отидох на горния етаж. Хладни, празни, безрадостни, високите стаи ме поуспокоиха, аз си затананиках и тръгнах от стая в стая. От прозореца зърнах другарите си, които играеха долу на улицата. Виковете им достигаха до мен приглушени и неясни. Опрях чело о хладното стъкло и се загледах отвъд, към насрещната тъмна къща, където живееше тя. Може и цял час да съм стоял там, без да виждам друго освен родената от въображението ми и облечена в кафяво фигура[8 - Кафявото е символичният цвят на Дъблин. Вж. бел. 17 към „Мъртвите“], предпазливо докосната от светлината на фенера по извитата шия, по ръката върху желязната оградка и по ръба на фустата.

Пак слязох долу и видях госпожа Мърсър да седи край огъня. Тя бе стара бърлива жена, вдовица на лихвар[9 - Името „Мърсър“ значи „търговец на тъкани“, но се асоциира и с „мерсу“ = милост. Хубаво име за лихвар!], и събираше стари пощенски марки с някаква богоугодна цел. Трябваше по неволя да изтърпя празните приказки по време на чая. Вечерята закъсняваше с повече от час, а вуйчо все го нямаше. Госпожа Мърсър стана да си върви: съжалявала, че не може да чака повече, но часът вече минавал осем и не й се искало да излиза по-късно, понеже нощният

въздух не ѝ понасял. Когато тя си отиде, почнах да ходя напред-назад из стаята, стиснал юмруци. Леля рече:

– Боя се, че ще трябва да отложиш базара за някой друг божи ден.

Към девет чух как вуйчо пхна ключа си в ключалката на външната врата. Чух, че сам си говори, сетне окачалката в антрето се разлюля под тежестта на балтона му. Добре знаех какво значи всичко това. Като стигна до средата на вечерята си, аз го помолих да ми даде пари, за да отида на базара. Забравил бе.

– Хората вече са си легнали и са изкарали първия сън – каза той.

Не се усмигнах. Леля троснато му рече:

– Ти му дай парите на момчето и го пусни да върви! И без това го държа толкова до късно.

Вуйчо много съжалявал, задето бил забравил. Каза, че е права старата поговорка: Труд без никаква разтуха прави Джек и глава куха. Попита ме къде ще вървя и като му казах това за втори път, той поиска да знае помня ли Арабин се прощава със своя жребец[10 - Сантиментално стихотворение от К. Нортън. Лирическият герой си представя как, изкушен, продава любимия си жребец, но се събужда от „трескавия си сън“ и хвърля обратно златото на купувача. Ср. края на разказа.]. Като излизах от кухнята, той тъкмо започваше да декламира пред леля началните стихове на поемата.

Стиснал здраво един флорин[11 - Монета от два шилинга.], закрачих надолу по „Бъкингхамска“ към гарата. Улиците, блеснали от светилния газ, и навалицата купувачи ми напомниха с каква цел бях тръгнал. Качих се в третокласното купе на почти празен вагон. След безкрайно закъснение влакът бавно потегли от гарата и запълзя сред полусрутени къщурки над блещукащата река. На спирка Уестланд-роу към вратите на вагона се втурна цяла тълпа, но железничарите ги върнаха назад, като им казваха, че тоя бил панаирен влак. Останах сам в празния вагон. Подир няколко минути влакът спря до набързо стъкмен дървен перон. Излязох на пътя и видях осветения циферблат на стенен часовник, който показваше, че вече е десет без десет. Пред мен се издигаше голяма сграда, на чиято фасада блестеше магическото име.

Не можах да намеря шестпенсов вход и понеже се опасявах да не затворят базара, дадох цял шилинг на някакъв човек с уморено лице и бързо влязох вътре през въртележката. Озовах се в голяма зала, опасана до средата с балкони. Почти всички павилиони бяха затворени и по-голямата част от залата беше тъмна. Владееше тишина, каквато настава в църква подир службата. Плахо пристъпих към центъра на базара. Около павилионите, които още бяха отворени, стояха по няколко души. Пред завеса, над която с цветни лампи бяха написани думите Chantant, двама мъже брояха пари върху сребърен поднос. Заслушах се в звъна на монетите.

С мъка си припомних за какво бях дошъл, отидох до един от павилионите и взех да разглеждам разни порцеланови вази и сервизи за чай, украсени с цветчета. Пред вратата на павилиона млада дама се смееше и разговаряше с двама млади господа. Британският им говор ми направи впечатление и аз се поослушах в разговора им.

– Не, не съм казвала нищо подобно!

- Да, казахте го!
- Не, не съм!
- Тя го каза, нали?
- Да! Чух я!
- О... лъжеш значи!

Щом ме забеляза, младата дама се приближи и ме попита искам ли да купя нещо. Гласът ѝ не прозвуча особено насърчително; изглежда, че само по задължение ме заговори. Смутено се загледах в грамадните глинени съдове, изправени като везирски гавази от двете страни на тъмния вход за павилиона, и смотолевих:

- Не, благодаря.

Младата дама премести една от вазите и се върна при двамата млади господа. Отново подеха разговор на същата тема. Един-два пъти младата дама ме стрелна с очи през рамо.

Макар и да знаех, че е безпредметно да стоя пред павилиона ѝ, аз се помаях още малко, та и интересът ми към стоката ѝ да изглежда по-действителен. Сетне бавно се извърнах и тръгнах надолу към центъра на базара. Пуснах двете си пенита и те паднаха върху шестпенсовата монета в джоба ми. Чух някакъв глас, който викаше от другия край на балкона, че ще гасят осветлението. Горната част на залата вече тънеше в пълен мрак.

Загледан нагоре в тъмата, аз виждах себе си като същество, подтикнато и подиграно от мирската суета; и очите ми горяха от горест и гняв.

1 Изборът на заглавията, естествено, не е случаен, а в тон с конфликта между романтичния идеал и пошлата действителност и с двусмислената раздвоеност на героя, който сам внася сакрален елемент в бляновете си. „Абатът“ е исторически роман от Уолтър Скот, посветен на Мария Стюарт, смятана и за светица, и за „Вавилонската блудница“; „Благочестивият причастник“ е трактат от протестантския пастор Авденаго Селър, отличил се със съчиненията си срещу папизма; дори самото му име е многозначително с нелепостта си – Авденаго е библейски герой, отказал да се поклони на златния истукан на Навуходоносор (Дан. 3), а „Селър“ на англ. значи „продавач“; Франсоа Видок (1775–1857) на младини попада в затвора и опознава престъпния свят, а по-късно става таен агент и дори шеф на тайната полиция в Париж. Мемоарите му вероятно са мистификация, но също като протестантския трактат едва ли са най-подходящото четиво за свещеник католик. Трите заглавия добре илюстрират алузивната дълбочина на Джойсовия текст.

2 Джойс дава на героинята името на любимия си ирландски поет романтик Джеймс Кларънс Манган, който твърдял, че много от стиховете му са превод от арабски. Освен това „сестрата на Манган“ силно напомня девойката, на която е посветено неговото стихотворение „Тъмнооката Розалин“ – символ на Ирландия, на физическото влечение и романтичния блян.

3 О’Донован Роса (с прозвище „Динамита“) е ирландски революционер; хвърлен в затвора през 1865, по-късно той емигрира в САЩ, но се връща в Ирландия в

началото на 90-те години.

4 Съществува легенда за рицар, който бил принуден да пренесе препълнен потир през целия град, сподирян от палач с вдигнат меч, в случай че пролее капчица. Потир е чаша от скъпоценен метал за причастие. Вж. бел. 1.

5 Арфата е традиционен символ на Ирландия. Вж. „Двама кавалери“.

6 В гл. III от „Портрет на художника“ проповедникът дава следното определение на духовните упражнения: „временно оттегляне от житейската суета... с цел да изпитаме състоянието на нашата съвест, да поразмислим над тайните на светата религия и по-добре да разберем защо сме пратени в света“.

7 Смятало се е, че масоните са враждебно настроени спрямо католицизма. Лелята очевидно асоциира екзотичното име „Арабия“ с тайните масонски обреди.

8 Кафявото е символичният цвят на Дъблин. Вж. бел. 17 към „Мъртвите“.

9 Името „Мърсър“ значи „търговец на тъкани“, но се асоциира и с „мерсу“ = милост. Хубаво име за лихвар!

10 Сантиментално стихотворение от К. Нортън. Лирическият герой си представя как, изкушен, продава любимия си жребец, но се събужда от „трескавия си сън“ и хвърля обратно златото на купувача. Ср. края на разказа.

11 Монета от два шилинга.